

bok om matematisk statistik är ovanligt. Jag skulle gärna läsa fler liknande böcker om andra ämnesinstitutioner men det kräver mycket av författaren. Georg Lindgren har varit en aktiv och central person i ämnet under mer än 50 år. Det hade varit roligt att se en liknande skrift som behandlar statistikämnet. Där har man i Lund gjort bra insatser inom andra tillämpningar, till exempel i sociala nätverk, demografi och valforskning.

Sammanfattningsvis är det en lästlät och trevlig bok för alla som är intresserade av matematisk statistik i Lund. För dem som är mer intresserade av universitetsvärldens förändring under 1900-talet innehåller den också mycket av intresse. De måste dock räkna med att de kan och bör hoppa över andra delar. Det finns mycket detaljer om enskilda personer som saknar allmänt intresse och det finns andra delar som kräver en viss vana vid ett matematiskt språk. Jag själv, som hör till den första kategorin, uppskattade boken mycket.

Litteratur

Achenwall, Gottfried, 1749. *Staatsverfassung der heutigen vornehmsten Europäischen Reiche und Völker im Grundrisse*. Göttingen.

von Schlözer, August Ludwig, 1804. *Theorie der Statistik*. Göttingen.

Matz, Johan, 2020. *Stalin's Double-Edged Game. Soviet Bureaucracy and the Raoul Wallenberg Case, 1945–1952*. Lexington Books.

Anmälan av Ulf Zander

I många biografi över Stalin finns resonemang om de långtgående konsekvenserna av att människor, i höga likväl som blygsamma befattningar, gjorde allt i sin makt för att blidka diktatorn Stalin. På samma gång bidrog stalinismen till karriärmöjligheter för hårt arbetande, obrottsligt lojala och ambitiösa personer i Sovjetunionen. Vad som har benämnts som "Stalins nya medelklass"

Ulf Zander är professor i historia vid Lunds universitet.

E-post: ulf.zander@hist.lu.se

utmärktes i mångt och mycket av självlärda män och kvinnor från lägre klasser som mestadels var praktiker snarare än marxistiska teoretiker.

De meritokratiska karriärmöjligheter som Sovjetsocialismen innebar påminner i många avseenden om de som förelåg i nationalsocialismens Nazityskland. I det senare fallet har en vanligt förekommande analys varit att det rådde en hög grad av motstridiga intressen i Hitlers rike, ett tillstånd som uppmuntrades av ledaren som hade mer att vinna än att förlora på en sådan ordning.¹ Vad gäller Sovjetunionen har den vetenskapliga diskussionen varit brokigare. Med början under 1980-talet stod striden hård bland Sovjetforskare i väst. På ena sidan återfanns de som betonade Stalins dominans över det politiska systemet i Sovjetunionen. På den andra sidan önskade revisionisterna komplettera vad de ansåg vara en alltför stor dominans av politisk historia på socialhistoriens bekostnad. Deras invändning var att sociala krafter hade stor inverkan på ledningen och att Stalin därför alls inte hade ett allomfattande inflytande över hur Sovjetunionens styrdes i praktiken. Det var ett argument som i sin tur stötte på patrull, eftersom kritikerna menade att en sådan tolkning bidrog till att tona ned betydelsen av den stora terrorn och Stalins roll i hetsjakten på verkliga och inbillade fiender.²

I stora delar av västvärlden har den hårda kallkrigsdiskussion i vilken kampen mellan totalitarister och revisionister tagit sig nya vägar, medan den gamla motsättningen har fått nytt liv i det postsovjetiska Öst- och Centraleuropa men i fortsatt ideologiskt laddade sammanhang.³ Statsvetaren Johan Matz har kunnat närma sig styrelseskicket i Stalintidens Sovjetunion utifrån en annan position och med andra utgångspunkter genom att förena två långvariga och delvis överlappande forskningsintressen: Raoul Wallenbergfallet och underrättelseanalys.

Huruvida svaren på de många obesvarade frågorna om Raoul Wallenberg i sovjetiskt förvar finns undangömda i arkiv i Ryssland eller ej har varit ett återkommande spörsmål under lång tid. Matz resonerar om vilka sovjetiska material som har tillgängliggjorts, inte minst inom ramen för den rysk-svenska arbetsgrupp som för ett tjugotal år sedan arbetade med Wallenbergfallet. Han utgår således från ett betydande antal sovjetiska källor i fallet som trots allt finns att tillgå i kombination med framför allt svenskt och amerikanskt arkivmaterial samt betydande delar av den omfattande litteraturen om den försvunne diplomaten.

1 Se t. ex. Thomas Schaarschmidt, "Multi-Level Governance in Hitler's Germany: Reassessing the Political Structure of the Nazi State", *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, vol. 42, no. 6, 2017, s. 218–242.

2 För en klagörande analys av den historiografiska debatten, se Mark Edele, *Debates on Stalinism*, Manchester: Manchester University Press 2020.

3 Se t. ex. Bartha Eszter & Otčenášová Slávka, "Memory and politics: 'totalitarian' and 'revisionist' approaches to the study of the Holocaust in Hungary and Slovakia", *Central European Papers*, vol. 7, no. 1, 2019, s. 9–24.

Studien kompletteras där det är relevant med svensk pressdebatt om Wallenbergs försvinnande, men också om de spionanklagade Sovjetmedborgarna Vasilij Konnov, Alexis Bakourskij och Georgij Mikhailov. Det implicita sambandet mellan de båda känsliga ärendena kom till uttryck i en note, undertecknad av den sovjetiske utrikesministern Andrej Vysjinskij, som överlämnades till den svenska regeringen i augusti 1947. I den hävdades det att uppgiften om att Wallenberg skulle ha arresterats av företrädare av den sovjetiska säkerhetstjänsten den 17 januari 1945 inte gick att bekräfta. Från sovjetisk sida hade man inte någon vetskap om vad som hade hänt den svenske diplomaten eller var han befann sig. Förklaringen från Moskva var att han troligen hade dött under slutstriden om Budapest eller tagits tillfånga och oskadliggjorts av tyskarna eller av regeringstrogna ungrare. Matz menar att denna skrivelse troligen inte tillkom i anslutning till Wallenberg och hans eventuella död i sovjetiskt fängelse 17 juli 1947, utan den syftade främst till att anlägga moteld i anslutning till anklagelser om att sovjetmedborgare hade bedrivit spionageverksamhet i Sverige. Varianter på detta slags officiella sovjetiska förnekanden var återkommande ända fram till erkännandet 1957 om att Wallenberg hade dött i sovjetisk fångenskap tio år dessförinnan (vilket i sin tur är ett påstående som återkommande har ifrågasatts).

Genom ingående analyser av tidigare sällan studerade sovjetiska rapporter konstaterar Matz att det fanns lite och emellanåt motsägelsefull information under de första efterkrigsåren inom det sovjetiska utrikesdepartementet och de sovjetiska säkerhetstjänsterna om skälen till att Wallenberg arresterades och till vilka platser som han hade förts. Utgångspunkten är att det till dags dato alltjämt saknas entydiga bevis för vilka orsaker och motiv som låg bakom att Wallenberg arresterades av representanter för Sovjetunionen. Måhända önskade Stalin oskadliggöra Wallenberg, men inte heller på denna fråga finns något definitivt svar att tillgå. Att frågan om varför Wallenberg arresterats även var obesvarad i den sovjetiska förvaltningen bidrog till en långtgående förvirring. Företrädare för säkerhetstjänsterna försökte alltmer desperat att dölja ett begånget mord, medan de som arbetade med utrikes frågor försökte förstå varför det hade utförts.

De slutsatser som Matz kommer fram till är mestadels resultatet av ett tröget arbete i arkiven. På så vis är han, för att referera till den brittiske historikern Olwen Huftons ofta citerade uppdelning, mer av en tryffelletare än en fallskärmshoppare.⁴ De senares överblick är ofta välkommen, men de noggranna och omsorgsfulla närstudierna på marknivå i *Stalin's Double-Edged Game*, med diplomatin i fokus, är ett viktigt forskningsbidrag. Dels bidrar Matz till nya inblickar i fallet Raoul Wallenberg, dels ger hans analys vid handen viktiga insikter om den sovjetiska maktapparaten under Stalins styre bortom de ideologiskt präglade motsättningarna mellan totalitarister och revisionister.

4 Olwen Hufton, "Fernand Braudel", *Past & Present*, no. 112, August 1986, s. 208–213.